

ADVIES
VAN 21 JUNI 2023
INZAKE HET ONTWERPDECREET
OVER VLAAMSE ERFGOEDNETWERKEN

INHOUD

I.	SITUERING	1
II.	ALGEMENE BEOORDELING	1
III.	TOEPASSINGSGEBIED VAN HET ONTWERPDECREET	3
IV.	STATUUT VAN EEN VLAAMS ERFGOEDNETWERK	4
V.	PORTFOLIO	4
VI.	MAATSCHAPPELIJK DRAAGVLAK	6
VII.	MAATSCHAPPELIJK MIDDENVELD	7
VIII.	FINANCIERING	8

I. SITUERING

1. SARO ontving op 15 mei 2023 een adviesvraag van minister Matthias Diependaele inzake het ontwerpdecreet over Vlaamse erfgoednetwerken.¹ De adviestertermijn bedraagt 30 dagen. Met voorliggend advies - goedgekeurd door de raad op 21 juni 2023 - komt SARO zo snel als mogelijk tegemoet aan de vooropgestelde adviestertermijn.

2. In 1994 vertrouwde de Vlaamse overheid het beheer, de ontsluiting en de financiering van een portfolio van onroerenderfgoedlocaties toe aan de Stichting Vlaams Erfgoed (SVE). Op heden is Herita vzw de rechtsopvolger en beheert het een portefeuille van Open Erfgoed. Eind 2022 kondigde Herita een vernieuwd elan aan. Herita wenst uit te groeien tot een organisatie met focus op het aanleggen en beheren van een uitgebreider Vlaams erfgoedportfolio.

Het decreet houdende bepalingen tot begeleiding van de aanpassing van de begroting 1994 vormt tot op heden de enige decretale basis voor de ondersteuning van Herita.² De Stichting Vlaams Erfgoed evolueerde sindsdien zeer sterk (o.a. diverse naamsveranderingen, koerswijzigingen en aanpassingen van de statuten). De zeer algemene en beperkte decretale basis van 1994 bleef evenwel steeds ongewijzigd. De Memorie van Toelichting (pag. 1) stelt dan ook dat een actualisering en vooral explicitering van de decretale basis absoluut aangewezen is.

3. Volgens de Memorie van Toelichting (pag. 1) moet het voorliggend ontwerpdecreet een solide rechtsbasis bieden voor het samenwerken met, en het ondersteunen van, organisaties als Herita die instaan voor het beheer, de exploitatie en de ontsluiting van een netwerk van iconische, Vlaamse erfgoedlocaties. Die organisaties moeten aan de hand van erfgoed, erfgoedzorg en erfgoedontwikkeling het verhaal van Vlaanderen brengen, tonen waar Vlaanderen sterk in was en sterk in blijft.

Het ontwerpdecreet regelt de algemene principes. Een uitvoeringsbesluit zal dieper ingaan op bepaalde details en modaliteiten.

II. ALGEMENE BEOORDELING

4. De raad vindt het positief dat met het ontwerpdecreet een decretale basis wordt gecreëerd voor verenigingen die instaan voor het beheer en de ontwikkeling van een portfolio van Vlaamse erfgoedlocaties. Het ontwerpdecreet legt evenwel enkel de algemene principes vast. Diverse modaliteiten zullen nog verder uitgewerkt worden in een uitvoeringsbesluit. Bovendien kan de Vlaamse Regering in de vijfjaarlijkse samenwerkingsovereenkomst nadere verwachtingen

¹ <https://beslissingenvlaamse regering.vlaanderen.be/document-view/645C96348E8235823F6B7595>

² Decreet houdende bepalingen tot begeleiding van de aanpassing van de begroting 1994, artikel 12

formuleren met betrekking tot het portfolio.

De raad vindt het evenwel een algemene tekortkoming dat het ontwerpdecreet (en de bijhorende Memorie van Toelichting en Nota aan de Vlaamse Regering) geen eenduidig inzicht verschaft in de beoogde nieuwe rol van de Vlaams Erfgoednetwerken. Ook inzake de positie van Vlaamse Erfgoednetwerken in het bredere (onroerend-)erfgoedlandschap zijn er nog vele vragen.

SARO formuleert volgende strategische bemerkingen bij het ontwerpdecreet over Vlaamse Erfgoednetwerken:

- a. SARO wijst allereerst op de onduidelijkheid inzake het toepassingsgebied van het ontwerpdecreet. Het ontwerpdecreet legt de decretale basis voor de erkenning van Herita als Vlaams Erfgoednetwerk. Het is evenwel onduidelijk in hoeverre de Vlaamse Regering ook nog andere Vlaamse Erfgoednetwerken wenst te erkennen. Diverse bepalingen in het ontwerpdecreet zijn immers niet geformuleerd vanuit het oogpunt van de toekomstige erkenning van meerdere Vlaamse Erfgoednetwerken. De raad dringt aan op verdere verduidelijking hieromtrent van de Vlaamse Regering. Tevens formuleert de raad bedenkingen bij de term 'Vlaams Erfgoednetwerk' (zie deel III).
- b. De raad vraagt verduidelijking inzake het beoogde statuut van een Vlaams Erfgoednetwerk. Niettegenstaande het niet de bedoeling is om middels het decreet overheidsinstanties te creëren bouwt het ontwerpdecreet een sterke mate van opvolging en controle door de Vlaamse overheid in (zie deel IV).
- c. De ambities van de Vlaamse Regering inzake de toekomstige uitbouw van het portfolio van een Vlaams Erfgoednetwerk zijn zeer hoog. Niettemin zullen er keuzes/prioriteiten moeten worden gemaakt bij de verdere uitbouw van dit portfolio. De raad vraagt hieromtrent meer verduidelijking door de Vlaamse Regering. Verdere verduidelijking is ook noodzakelijk inzake de beoogde afstemming van het portfolio van een Vlaamse Erfgoednetwerk en de talrijke waardevolle onroerenderfgoedlocaties in handen van de Vlaamse overheid: agentschap onroerend erfgoed, agentschap natuur en bos en Toerisme Vlaanderen (zie deel V).
- d. De raad vindt het positief dat het ontwerpdecreet vooropstelt dat Vlaamse Erfgoednetwerken een 'brede maatschappelijke meerwaarde' moeten genereren, en dat een erkende organisatie een aanspreekpunt moet kunnen zijn voor andere erfgoedbeheerders. De raad vraagt wel om explicietere doelstellingen op vlak van kennisdeling met de erfgoedsector toe te voegen in het decreet of uitvoeringsbesluit, en te verduidelijken op welke manier een Vlaams Erfgoednetwerk zijn portfolio dient af te stemmen met andere onroerenderfgoedinstanties, onder andere deze die zijn opgericht met een gelijkaardig doel zoals de Stichting Kempens Landschap en Erfgoedstichting Vlaams-Brabant. Tot slot vraagt de raad te verduidelijken hoe de algemene coördinatie van de Open Monumentendag in de toekomst zal gebeuren (zie deel VI).
- e. De raad dringt erop aan dat de Vlaamse Regering verder verduidelijkt in hoeverre het de bedoeling is om met voorliggend ontwerpdecreet de rol van Herita als middenveldorganisatie effectief te schrappen. De raad wijst op het belang van een overkoepelende middenveldorganisatie voor onroerend erfgoed onder meer wat betreft hun vertegenwoordiging in de SARO (zie deel VII).
- f. Inzake de financiering van Vlaamse Erfgoednetwerken vraagt SARO om de zogenaamde 'voorkeurspositie' van Vlaamse Erfgoednetwerken verder te duiden. Het is bovendien niet duidelijk in hoeverre een erkend Vlaams Erfgoednetwerk aanvullend nog gebruik kan maken van het reguliere premiestelsel voor beschermde goederen. De raad wijst ook op de

onduidelijkheid inzake de verhouding tussen subsidiëring en het verwerven van eigen inkomsten. De raad vraagt tot slot aandacht voor de positionering van de Vlaamse Erfgoednetwerken ten aanzien van de andere (private) actoren in het onroerenderfgoedlandschap (zie deel VIII).

III. TOEPASSINGSGEBIED VAN HET ONTWERPDECREET

5. Toepassingsgebied. Het ontwerpdecreet (artikel 3) legt de decretale basis voor de erkenning van één of meerdere verenigingen zonder winstoogmerk of stichtingen als Vlaams Erfgoednetwerk.

Zoals in de Memorie van Toelichting wordt verduidelijkt zal het ontwerpdecreet de decretale basis vormen voor de erkenning van Herita als Vlaams Erfgoednetwerk. De Memorie van Toelichting (pag. 1) stelt onder meer: *‘Met Herita is voor 2023 een overgangsovereenkomst afgesloten, met een doorlooptijd van 1 jaar. Die periode moet de brug slaan naar een werking op basis van de nieuwe decretale onderbouw. Herita verzekert daarin tegelijk het verderzetten van een aantal langjarige afspraken en de intentie om de doorstart naar een Vlaams Erfgoednetwerk ten gronde voor te bereiden.’*

Het is evenwel onduidelijk in hoeverre de Vlaamse Regering ook nog andere Vlaamse Erfgoednetwerken wenst te erkennen. Behalve Herita vermeldt de Memorie van Toelichting immers geen enkele andere vereniging of stichting bij naam. Hoewel sprake is van ‘Vlaamse Erfgoednetwerken’ in het meervoud, beperkt de omgevingsanalyse zich tot Herita en haar rechtsvoorganger, en geeft deze niet aan of de mogelijke erkenning van andere organisaties als Vlaams Erfgoednetwerk concreet werd onderzocht.

Bovendien stelt de raad vast dat diverse bepalingen in het ontwerpdecreet niet geformuleerd zijn vanuit het oogpunt van de toekomstige erkenning van meerdere Vlaamse erfgoednetwerken. De voorwaarden die in het ontwerpdecreet worden geformuleerd maken het quasi onmogelijk voor andere organisaties dan Herita om een erkenning aan te vragen. Zo legt het ontwerpdecreet onder meer de voorwaarde op dat het portfolio van een Vlaams Erfgoednetwerk een staalkaart moet zijn en representatief is voor het ‘verhaal van Vlaanderen’ en wordt een sterke vertegenwoordiging van het Vlaamse niveau in het bestuur vooropgesteld. Ook de verplichting tot de organisatie van de Open Monumentendag en de vastgelegde financieringsregeling zijn zeer ‘inperkend’ geformuleerd ten aanzien van de erkenning van andere organisaties dan Herita als Vlaams Erfgoednetwerk (zie verder deel IV, V, VI en VIII van dit advies).

De raad vraagt aldus te verduidelijken of ook andere verenigingen en stichtingen in aanmerking zullen kunnen komen voor een erkenning als Vlaams Erfgoednetwerk. Indien dit niet het geval zou zijn is het onduidelijk op welke criteria voorliggende decretale grondslag de erkenning reserveert voor één enkele private rechtspersoon.

6. (Onroerend) erfgoed. De raad wenst tevens bedenkingen te formuleren bij de term ‘Vlaams Erfgoednetwerk’. De raad benadrukt dat op Vlaams beleidsniveau nog steeds een onderscheid bestaat tussen het ‘onroerend erfgoed’ en ‘cultureel erfgoed’. De bevoegdheden zijn verdeeld over twee ministers en geregeld via aparte decreten.

In het ontwerpdecreet worden de begrippen ‘onroerend erfgoed’ en ‘erfgoed’ door mekaar gebruikt. Artikel 5 heeft het bijvoorbeeld zowel over ‘maatschappelijk draagvlak voor onroerend erfgoed’ en ‘onroerenderfgoedzorg’ als over ‘de diversiteit en rijkdom van het Vlaamse erfgoed’ en ‘meebouwen aan het erfgoed van morgen’. Uit de titel van het decreet ‘Vlaamse erfgoednetwerken’ zou kunnen worden afgeleid dat het om een verzamelbegrip ‘erfgoed’ gaat waaronder onroerend-cultureel-materiaal erfgoed vallen. Het is dus noodzakelijk het begrip

‘erfgoed’ hier verder te verduidelijken om de focus van dit decreet te expliciteren.

De term ‘Vlaams Erfgoednetwerk’ is in die zin verwarrend. Ligt de focus op ‘erfgoed’ of op ‘onroerend erfgoed’. Tevens wijst het begrip ‘netwerk’ eerder op een (in)formele samenwerking van organisaties dan op een portfolio van sites beheerd door één rechtspersoon.³

IV. STATUUT VAN EEN VLAAMS ERFGOEDNETWERK

7. Statuut Vlaams Erfgoednetwerk. In het ontwerpdecreet (artikel 3) is sprake van ‘verenigingen zonder winstoogmerk of stichtingen’. Ook de Memorie van Toelichting (pag. 5) stelt dat het niet de bedoeling is om middels het decreet overheidsinstanties te creëren.

Anderzijds merkt de raad op dat de Nota aan de Vlaamse Regering (pag.4) - in het kader van de ESR-toets - vermeldt dat een Vlaams Erfgoednetwerk een publieke instantie is. Bovendien stelt de raad vast dat het ontwerpdecreet een sterke mate van opvolging en controle door de Vlaamse overheid inbouwt:

- Zo verwijst de raad naar artikel 7 dat de samenstelling van het bestuur van een erkende organisatie regelt. Er moeten verplicht twee vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering en een vertegenwoordiger van het agentschap Onroerend Erfgoed aangesteld worden als bestuurder. Daarnaast kunnen bijkomend (cf. Memorie van Toelichting) nog twee regeringscommissarissen aangesteld worden. Met deze erkenningsvoorwaarden grijpt de Vlaamse Regering aldus sterk in op een private rechtspersoon die een vzw of stichting is.
- Ook inzake de uitbouw van een portfolio bepaalt het ontwerpdecreet (artikel 4) dat een Vlaams Erfgoednetwerk de Vlaamse onroerenderfgoedlocaties beheert die de Vlaamse Regering aan hem toewijst. Het is onduidelijk in welke mate een Vlaams Erfgoednetwerk de vrijheid heeft om zijn eigen portfolio uit te bouwen (zie verder deel V).
- Volledigheidshalve wijst de raad ook op zijn bemerkingsen ten aanzien van de voorziene financiering van Vlaamse Erfgoednetwerken (zie verder deel VIII).

De voorgestelde uitbouw van een Vlaams Erfgoednetwerk verschilt aldus sterk van een organisatie zoals de Britse National Trust die optreedt als een onafhankelijke ‘private charity’. De raad dringt aan op verdere verduidelijking inzake het beoogde statuut van een Vlaams Erfgoednetwerk.

V. PORTFOLIO

8. Ambities portfolio. Het ontwerpdecreet (artikel 4) formuleert volgende drie voorwaarden waaraan het portfolio van een Vlaams Erfgoednetwerk moet voldoen: 1° het is een staalkaart van bouwkundig, landschappelijk en archeologisch onroerend erfgoed, en desgevallend varend erfgoed, dat representatief is voor het verhaal van Vlaanderen; 2° het focust op onroerenderfgoedlocaties die iconisch zijn of waarvan het beheer de draagkracht van een lokaal of regionaal initiatief overstijgt; 3° het is een toonbeeld van onroerenderfgoedzorg, zowel voor de instandhouding door onderhoud en restauratie als op het vlak van gebruik, herbestemming of ontwikkeling ervan.

Artikel 4 bevat tal van vage begrippen zoals ‘representatief voor het verhaal van Vlaanderen’, ‘onroerenderfgoedlocaties die iconisch zijn’ en ‘toonbeeld van onroerenderfgoedzorg’. Dit leidt

³ Uit de nota aan de Vlaamse Regering blijkt dat in de loop van de voorbereidingen van het decreet de benaming ‘National Trust’ vervangen werd door ‘Vlaams Erfgoednetwerk’.

er toe dat er met het ontwerpdecreet een hoge mate van vrijheid wordt gecreëerd inzake de toekomstige samenstelling van het portfolio van een Vlaams Erfgoednetwerk.

Uit de Nota aan de Vlaamse Regering en de Memorie van Toelichting kan worden opgemaakt dat de ambities inzake de uitbouw van het portfolio van een Vlaams Erfgoednetwerk zeer hoog zijn. De Memorie van Toelichting (pag. 6-7) stelt: *‘Dat portfolio moet uitgroeien tot een representatieve collectie van locaties, die samen het ‘verhaal van Vlaanderen’ vertellen, de geschiedenis van Vlaanderen in de meest ruime zin van het woord. (...) Het portfolio moet alle soorten onroerend erfgoed omvatten, waartoe intussen niet alleen monumenten en landschappen behoren, maar ook archeologisch erfgoed. Om het verhaal van Vlaanderen te kunnen vertellen, is het van belang dat de locaties iconisch zijn.’*⁴

9. Focus. De ambities inzake de uitbouw van een portfolio zijn zeer hoog. De criteria en verwachtingen waaraan het erfgoed moet voldoen en wat het eigendomsstatuut van het erfgoed in het portfolio moet zijn, zal verdere uitwerking moeten krijgen in het uitvoeringsbesluit. De essentiële opdracht van de SVE die gericht was op onroerend erfgoed waarvoor zich problemen stellen lijkt nu secundair geworden.⁵ Artikel 4 stelt enkel dat het portfolio van een Vlaams Erfgoednetwerk zich kan focussen op onroerenderfgoedlocaties waarvan het beheer de draagkracht van een lokaal of regionaal initiatief overstijgt. Volgens de Memorie van Toelichting (pag. 7) moet het portfolio alle soorten onroerend erfgoed omvatten, waaronder ook landschappelijk onroerend erfgoed. Het is onduidelijk op basis van welke criteria en ambities van de Vlaamse Regering landschappelijk onroerend erfgoed mee kan opgenomen worden in het portfolio van het Vlaams Erfgoednetwerk. De raad vraagt ook te verduidelijken in welke mate het resultaat van het onderzoek naar ‘Erfgoedlandmarks’ dat momenteel loopt in opdracht van het agentschap Onroerend Erfgoed en Toerisme Vlaanderen zal meegenomen worden bij de uitbouw van een portfolio.

In dit verband benadrukt de raad de bepaling in het ontwerpdecreet dat het portfolio dient te bestaan uit sites die van overheidswege worden toevertrouwd aan het Vlaams Erfgoednetwerk.⁶ Het ontwerpdecreet bepaalt dat een Vlaams Erfgoednetwerk ook zelf initiatief kan nemen om sites aan zijn portfolio toe te voegen. Volgens de Memorie van Toelichting kan dit evenwel enkel voor zover hierover afspraken zijn gemaakt in de vijfjaarlijkse samenwerkingsovereenkomst.

Volledigheidshalve wijst de raad op de eerder geformuleerde bezorgdheid inzake het toepassingsgebied van het ontwerpdecreet en de mogelijkheid om meerdere organisaties te erkennen als een Vlaams Erfgoednetwerk. Indien dit effectief de ambitie is dan moet in het ontwerpdecreet verduidelijkt worden hoe de portfolio’s van die verschillende organisaties, onder andere deze die zijn opgericht met een gelijkaardig doel zoals de Stichting Kempens Landschap en Erfgoedstichting Vlaams-Brabant, op elkaar zullen worden afgestemd en of het de bedoeling is dat ze elk een volledige doorsnede van representatief Vlaams erfgoed nastreven.

⁴ De Memorie van Toelichting (pag. 4) stelt tevens: *‘Vlaamse Erfgoednetwerken zullen meer dan ooit een maatschappelijke sleutelrol vervullen als organisatie die een representatief Vlaams erfgoedportfolio beheert, die het goede voorbeeld geeft inzake het beheren en exploiteren ervan, en die inspringt waar erfgoedbeheer uitdagend wordt. De organisaties krijgen de ruimte om daarbij in te zetten op vernieuwing en experiment, te bouwen aan het ‘erfgoed van morgen’ en zo te tonen waar Vlaanderen sterk in was en sterk in blijft’.*

⁵ Cf. de decreetbepalingen tot begeleiding aanpassing begroting 1994, art. 12, de statuten van de SVE en de toelichtingsbrochure ‘De Stichting Vlaams Erfgoed – Samen voor monumenten en landschappen zorgen’: *‘Het meest concreet zal dit opzet toepassing vinden in de verwerving, restauratie, (...), herbestemming van monumenten en landschappen waarvoor zich problemen stellen. (...) De verwerving en het beheer van probleemmonumenten zijn essentiële doelstellingen van de SVE.’*

⁶ Artikel 4 derde lid: *‘Een Vlaams Erfgoednetwerk beheert de Vlaamse onroerenderfgoedlocaties ... die de Vlaamse Regering aan hem toewijst.’*

10. Afstemming binnen de Vlaamse overheid. De raad wijst tevens op de onduidelijkheid inzake de relatie tussen het portfolio van het Vlaams Erfgoednetwerk en het portofolio van de Vlaamse overheid. Dit gaat in eerste instantie over de bestaande portefeuille van belangrijke erfgoedsites in eigendom van het agentschap onroerend erfgoed (alsook van het agentschap natuur en bos) Het betreft ook het groeiend portfolio van Toerisme Vlaanderen, dat de voorbije jaren diverse eigendommen of andere zakelijke rechten op iconische Vlaamse erfgoedlocaties verwierf (o.a. Sint-Godelieveabdij in Brugge, Rubenskasteel in Elewijt, kasteel van Poeke in Aalter, abdij van Herkenrode in Hasselt, kasteel van Leut).

VI. MAATSCHAPPELIJK DRAAGVLAK

11. Maatschappelijk draagvlak. Het ontwerpdecreet (artikel 5) legt zeven kerntaken vast voor een Vlaams Erfgoednetwerk. Het merendeel van deze kerntaken zijn gericht op het ontwikkelen en het beheer van het portfolio (zie vorig hoofdstuk). De raad vindt het positief dat het ontwerpdecreet vastlegt dat ook het bijdragen aan een breed maatschappelijk draagvlak voor onroerend erfgoed en onroenderfgoedzorg een kerntaak is van een Vlaams Erfgoednetwerk.

De raad ondersteunt tevens de diverse doelstellingen die het ontwerpdecreet formuleert ten aanzien van het ontwikkelen van een maatschappelijk draagvlak met name: a) het gericht inzetten van het portfolio, b) het opzetten van een vrijwilligerswerking, c) het publiek laten participeren in of bijdragen aan de ontwikkelingen van beschermd erfgoed, d) in samenwerking met onroenderfgoedactoren de Open Monumentendag organiseren en deelnemen aan andere initiatieven, e) aansluiting zoeken bij internationale initiatieven die aansluiten bij het takenpakket van de organisatie. f) samenwerken met andere lokale en regionale erfgoedpartners en met hen afstemmen over de uitbreiding van het portfolio.⁷

Hierna formuleert de raad bedenkingen bij de beoogde samenwerking met andere partners en bij de organisatie van de Open Monumentendag.

12. Samenwerken andere partners. Eén van de doelstellingen van een Vlaams Erfgoednetwerk is om op Vlaams niveau een faciliterende, participerende en ondersteunende partner te zijn door af te stemmen met lokale en regionale onroenderfgoedinstanties, Vlaams overheidsinstanties en partners die onroenderfgoedsites beheren en ontsluiten (artikel 5, 8°). Het is positief dat een erkende organisatie een aanspreekpunt moet kunnen zijn voor en afstemming moet zoeken met andere erfgoedbeheerders. De raad vraagt wel om explicietere doelstellingen op vlak van kennisdeling met de erfgoedsector toe te voegen in het decreet of uitvoeringsbesluit. Wat betreft de afstemming inzake de uitbreiding van het portfolio wijst de raad naar zijn bedenkingen onder hoofdstuk V 'portfolio' van dit advies.
13. Open Monumentendag. Het ontwerpdecreet is niet duidelijk over de organisatie van de Open Monumentendag. Zo is in het ontwerpdecreet sprake van het organiseren van de Open Monumentendag door het Vlaams Erfgoednetwerk 'in samenwerking' met onroenderfgoedactoren. De Memorie van Toelichting heeft het over 'betrokkenheid' bij de organisatie van de Open Monumentendag. 'In samenwerking' en 'betrokkenheid' is iets anders dan een coördinerende rol.

Het is aldus onduidelijk in hoeverre een erkend Vlaams Erfgoednetwerk een coördinerende rol kan/moet opnemen; zoals dit momenteel de taak is van Herita. Aangezien het ontwerpdecreet niet uitsluit dat er verschillende Vlaamse Erfgoednetwerken kunnen erkend worden is het niet duidelijk of één van de erkende erfgoednetwerken dit zal moeten opnemen of er zal moeten

⁷ Ontwerpdecreet, artikel 6 7°

worden samengewerkt of dat de organisatie zal worden overgedragen aan nog een andere instantie. SARO dringt aan bij de Vlaamse Regering om hierover meer duidelijkheid te creëren.

VII. MAATSCHAPPELIJK MIDDENVELD

14. Maatschappelijk middenveld. De raad benadrukt de huidige zeer gediversifieerde taakstelling van Herita, zoals omschreven in de beleidsnota Onroerend Erfgoed (2019-2024): *‘Verenigingen als Herita [...] slaan de brug tussen het Vlaamse erfgoedbeleid en de praktijk. Ze vormen mee het uithangbord van de onroerenderfgoedzorg. Ze moeten bijdragen aan draagvlakverhoging, kennis en expertise aanbieden, de vinger aan de pols houden en als spreekbuis fungeren voor het middenveld. Herita moet zich verder ontwikkelen tot de centrale middenveldorganisatie inzake erfgoed. Bijzondere aandachtspunten daarbij zijn het betrekken en waarderen van de vele vrijwilligers in de sector, de verdere uitbreiding van het Netwerk Open Monumenten, de integratie van de Open Monumentenkaart in de Museumpas en de uitbouw van de Herita-portefeuille tot modelsites.’*

Herita fungeert vandaag als een centrale middenveldorganisatie inzake onroerend erfgoed. Volgens de Memorie van Toelichting (pag. 7) zal dit in de toekomst niet meer het geval zijn: *‘Een Vlaams Erfgoednetwerk neemt die rol op als portefeuillebeheerder en vanuit de ervaring die het daarmee heeft. Een Vlaams Erfgoednetwerk is dus geenszins een overkoepelende middenveldorganisatie of ‘stem van de sector’.*

De raad dringt erop aan dat de Vlaamse Regering verder verduidelijkt in hoeverre het de bedoeling is om met voorliggend ontwerpdecreet de rol van Herita als middenveldorganisatie effectief te schrappen. De raad wijst op het belang van een overkoepelende middenveldorganisatie voor onroerend erfgoed, die onder meer de ‘stem van de sector’ kan vertolken.

15. SARO als strategische adviesraad voor onroerend erfgoed. Volledigheidshalve wijst de raad ook op de decretaal vastgelegde rol van de SARO als strategische adviesraad voor onroerend erfgoed (en ruimtelijke ordening).⁸ Conform het SARO-decreet van 10 maart 2006 brengt SARO onder meer advies uit over strategische beleidsvraagstukken en over de hoofdlijnen van het beleid inzake onroerend erfgoed. De raad draagt op die wijze bij tot het vormen van de beleidsvisie en een interpretatie van maatschappelijke ontwikkelingen inzake onroerend erfgoed.

Artikel 4,§1 van het SARO-decreet bepaalt dat de raad is samengesteld uit vertegenwoordigers van het maatschappelijk middenveld die actief zijn in het beleidsveld ruimtelijke ordening of het beleidsveld onroerend erfgoed, alsook uit onafhankelijke deskundigen en uit vertegenwoordigers van provincies, steden en gemeenten. Met het SARO-besluit van 26 januari 2007 (artikel 2, §1 9°) werd de vertegenwoordiging van het maatschappelijk middenveld inzake onroerend erfgoed bepaald als ‘twee vertegenwoordigers voorgedragen door de VCM-Contactforum voor Erfgoedverenigingen vzw (momenteel Herita)’.⁹

Indien het effectief de bedoeling is dat Herita - na de erkenning als Vlaamse Erfgoednetwerk - niet meer kan optreden als een middenveldorganisatie zou dit ook impliceren dat Herita niet meer kan optreden als vertegenwoordiger van het maatschappelijk middenveld in de SARO. Dit onderstreept de eerder gestelde vraag (cf. vorige paragraaf) om meer duidelijkheid te verschaffen inzake de toekomstige middenveldorganisatie inzake onroerend erfgoed.

⁸ Decreet van 10 maart 2006 houdende de oprichting van de strategische adviesraad Ruimtelijke Ordening - Onroerend Erfgoed

⁹ Besluit van de Vlaamse Regering tot regeling van de samenstelling van de strategische adviesraad Ruimtelijke Ordening - Onroerend Erfgoed van 26 januari 2007

VIII. FINANCIERING

16. Subsidiëring. Het ontwerpdecreet (artikel 9) voorziet dat de Vlaamse Regering in het kader van de samenwerkingsovereenkomst subsidies kan toekennen voor: 1° personeel en werking, 2° onderzoek, werken of diensten voor de beschermde Vlaamse onroerendergoedlocaties in het portfolio en 3° verwerving van bijkomende Vlaamse onroerendergoedlocaties. De Vlaamse Regering zal hieromtrent nog nadere regels bepalen.

De raad heeft diverse bedenkingen bij deze subsidieregeling. Zo stelt de raad vast dat in de Memorie van Toelichting sprake is van een 'voorkeursregime': *'Het nieuwe artikel 9 ... speelt in op de praktijk dat een Vlaams Erfgoednetwerk ook klant is van het erfgoedpremiesysteem en daarbij vaak een voorkeursregime geniet.'*

SARO benadrukt dat het voorgestelde voorkeursregime het bestaande premiesysteem ondermijnt. Bij een vaststaand budget heeft de voorrang die (een) erkende organisatie(s) zou(den) krijgen bij het toekennen van erfgoedpremies een negatieve impact op de andere (publieke en private) rechthebbenden en op de wachtlijsten. Ook een mogelijke substantiële uitbreiding van hun portfolio zal impact hebben op het totale financieringsbudget voor de andere rechthebbenden.¹⁰ In dat geval heeft dat negatieve consequenties voor eigenaars van beschermd onroerend erfgoed dat niet in de portfolio zit, zoals dat van lokale besturen en private eigenaars, tenzij er extra budget beschikbaar komt.

Het is bovendien niet duidelijk in hoeverre een erkend Vlaams Erfgoednetwerk aanvullend nog gebruik kan maken van het reguliere premiestelsel voor beschermde goederen en of een erkend Vlaams Erfgoednetwerk voor het beheer van onroerend erfgoed andere premies kan krijgen dan de generieke regel (bijvoorbeeld een premie voor niet beschermd onroerend erfgoed, terwijl de andere partners hier geen beroep op kunnen doen).

17. Subsidiëring versus eigen inkomsten. In deel IV van dit advies wees de raad reeds op de onduidelijkheden inzake het statuut van een Vlaams Erfgoednetwerk. Samenhangend wijst de raad ook op de onduidelijkheid inzake de verhouding tussen subsidiëring en het verwerven van eigen inkomsten.

Het ontwerpdecreet (artikel 10 tweede lid) bepaalt dat de subsidies moeten voldoen aan de verordening (EU) nr. 651/2014 van de Commissie van 17 juni 2014 (o.a. staatssteun en marktwerking). Het ontwerpdecreet (artikel 6, 6°) specificeert verder als één van de kerntaken van een Vlaams Erfgoednetwerk: *'het genereren van eigen inkomsten waarvoor een beroep mag worden gedaan op commerciële invullingen'*. De Memorie van Toelichting (pag. 8) stelt onder meer: *'De voorbeeldrol impliceert tot slot dat het Vlaams Erfgoednetwerk niet volledig subsidieafhankelijk mag zijn, maar ook substantiële eigen inkomsten moet kunnen genereren'*.

Het is evenwel onduidelijk wat de ambitie van de Vlaamse Regering is inzake de beoogde groei van de eigen inkomsten van een Vlaams Erfgoednetwerk. In de Nota aan de Vlaamse Regering is in het kader van de ESR-toets te lezen: *'De tweede toets betreft het nagaan of een Erfgoednetwerk minstens 50% eigen marktconforme inkomsten zal hebben. We gaan er vanuit dat een Erfgoednetwerk zeker in de eerste jaren (van groei) de markttoets niet noodzakelijk zal doorstaan.'* Het vermoeden is inderdaad dat een Vlaams Erfgoednetwerk als 'voorkeurspartner' niet louter marginale commerciële activiteiten kan ontwikkelen op dezelfde markt als niet-gesubsidieerde beheerders van erfgoed die ook middelen moeten genereren om hun kosten en erfbelastingen te dekken. Het is niet duidelijk of de ontworpen constructie robuust is wat betreft de regels over

¹⁰ De werkingssubsidie aan Herita steeg van 2.075.699,22 EUR in 2022 naar 3.250.000 EUR in 2023. In het advies van Inspectie van Financiën is sprake van *'een verdere stijging van de werkingssubsidie naar minstens 4.250.000 EUR (vanaf 2024).'*

staatssteun en marktwerking; de bepaling in lid twee van artikel 10 is niet toegelicht.

De raad vraagt verdere verduidelijking en vraagt aandacht voor de positionering van de Vlaamse Erfgoednetwerken ten aanzien van de andere (private) actoren in het onroerenderfgoedlandschap.